

## QIZLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING PSIXOLOGIK JIHATLARI

**A.J.Kossheterova** – *stajyor o'qituvchi*

*Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti*

**Tayanch so'zlar:** qizlar tarbiyasi, oilaviy hayotga tayyorlash, ta'lim tizimi, psixologik tayyorgarlik, oila, maktab, mahalla, hamkorlik, ijtimoiy tarbiya, gender tengligi.

**Ключевые слова:** образование девочек, подготовка к семейной жизни, система образования, психологическая подготовка, семья, школа, соседство, сотрудничество, социальное воспитание, гендерное равенство.

**Key words:** girls' education, preparation for family life, education system, psychological preparation, family, school, neighborhood, cooperation, social education, gender equality.

Oila – har qanday jamiyatning eng muhim va ajralmas bo'g'inidir. Tarixiy taraqqiyot yo'lini bosib o'tgan hech bir xalq, millat yoki jamiyat yo'qki, o'z rivojlanish strategiyasini belgilashda oilaga oid qadriyatlar va u bilan bog'liq masalalarni inobatga olmagan bo'lsa. Zero, jamiyat istiqbolini oilaning manfaatlaridan ajratib tasavvur etib bo'lmaydi. Oila inson hayotining boshlanish nuqtasi, shaxs kamolotining ilk manbai va barcha ezgu ishlarining poydevoridir. Har bir inson o'z baxt va farovonligini, eng avvalo, oila muhitidagi tinchlik, mehr-oqibat va totuvlik bilan bog'laydi. O'z uyida, yaqinlari davrasida huzur-halovat topgan kishi chin ma'noda o'zini baxtli va to'laqonli hayot kechirayotgan inson sifatida his qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yilning yanvar-fevral oylarida qayd etilgan nikohlar soni 31,8 ming birlikni tashkil etib, 2024-yilning mos davriga nisbatan o'sish sur'ati 90,6 foizni qayd etgan. Ajrashishlar soni 8,0 ming birlikni tashkil etib, 2024-yilning mos davriga nisbatan o'sish sur'ati 98,7 foizni tashkil etdi. Hududlar bo'yicha nikohdan ajrashishlarning eng yuqori ko'rsatkichlari Toshkent shahri, Farg'ona va Andijon viloyatlarida qayd etilgan [5]. Statistik ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki nikohlar sonining oshishi bilan bir qatorda ajrimlaning soni ham oz deb aytolmaymiz.

Nikoh va oilaviy munosabatlarning barqarorligi yoshlarning oilaviy hayotga tayyorligiga bog'liqdir. Bu yerda turmush qurishga tayyorlik, oilaviy hayot tarziga ijiboy hissiy munosabatni belgilovchi shaxsning ijtimoiy-psixologik munosabatlari tizimi sifatida tushuniladi. Zamonaviy oilaning eng muhim ijtimoiy vazifasi kelajak oila boshlig'ini tarbiyalash, ya'ni yosh avlodni nikoh va oilaviy munosabatlarga tayyorlashdir.

Hozirgi kunda salbiy jarayonlarning kuchayishi: oilaviy turmush tarzining tanazzulga uchrashi, nikoh va oilaviy munosabatlarning muqobil shakllarining keng tarqalishi, oila obro'sining pasayishi, farzand ko'rish zarurati, ajralishlar va oila ichidagi zo'ravonliklarning ko'payishi, bu vazifani murakkablashtirmoqda.

Yoshlarning jamiyatdagi mavqei, rivojlanish tendentsiyalari va istiqbollari, avvalambor, uning kelajagini belgilab berishi bilan jamiyat uchun katta qiziqish va amaliy ahamiyatga ega. Bu yerda, yoshlarning nikoh va oilaga, jamiyatning asosiy bo'g'ini sifatida, munosabati muhim o'rin tutadi.

**Adabiyotlar tahlili.** Qadimda ota-bobolarimizning oila va nikohga bo'lgan munosabatlarni o'rganishda xalqimizning asosiy e'tiqod shakli bo'lib kelgan zardushtiylik dinining muqaddas kitobi Avestoga murojat qilamiz. Sababi Markaziy Osiyo tarixi, o'tmishi, madaniyati, pedagogikasini o'rganishda eng qadimiy manba Avesto hisoblanadi. "Avesto"da oila mustahkamligini saqlash, nikoh tartiblari, er-xotin majburiyati, nikoh tuzish va bekor qilishning qonun-qoidalarini ko'rsatib o'tilgan [1].

Avestoning maxsus boblarida Axura Mazda va Zardushtning yigiti qizlarga nikoh masalasidagi murojatlari

keltirilgan. Unda oila qurish, jufti halol tanlashda shoshma-shosharlikka yo'l qo'ymaslik, ota-ona, keksalar maslahatiga quloq tutish kabi maslahatlar haqida qimmatli mulohazalar mavjud. Qadimgi turkiy xalqlarda nikoh qat'iy qonun-qoidalar asosida tashkil etilgan. Oilaviy masalalarda yoshlar keksa avlod o'g'itlariga quloq solganlar.

Zardo'shtiylik tartib-qoidalariga ko'ra, o'z hayotini oila qurmasdan o'tkazish qattiq qoralangan. Qiz bolalar uchun balog'at yoshi 15 yosh hisoblangan. Balog'at yoshidagi qiz ota-ona yoki jamoa ra'yidan yurmay turmushga chiqishni, zurriyot qoldirishni istamasdan umrguzaronlik qilib yursa qopga solinib 25 darra kaltaklangan.

Erkaklar esa, o'n yetti yoshda uylanish huquqiga ega bo'lgan. Agar erkak kishi zurriyod qoldirish qobiliyatiga ega bo'lsa-yu, ammo uylanmasa, unga tamg'a bosilib, badnom qilish maqsadida beliga zanjir bog'lab yurishga majbur etilgan va uyaltirilgan. Islomda oila qurish sunnat hisoblangani kabi Zardushtiylikda ham nasl qoldirish, o'z urug'ini va qavmini ko'paytirish rag'batlantirilgan. "Aveto"da qayd etilishicha, erkak kishi, eng avvalo, uylanish uchun moddiy va ma'naviy tomondan to'q va baquvvat bo'lmog'i lozim, buning uchun o'z vaqtida to'yib ovqatlanishi zarur, aks holda erkak kishi o'z xizmati va axloqiy burchlarini bajara olmaydi [1].

Islom dinida ham bu masalaga alohida e'tibor qaratilgan. Payg'ambarimiz (alayhissalom): "Ilm talab qilish har bir musulmonga farzdir", deb ta'kidlaganlar (Bayhaqiy rivoyati). Zaruriy ko'nikmalarni egallamay, bilim olmay turib turmushga chiqqan qiz ayol, rafiqqa, ona, beka, jamiyat a'zosi sifatidagi vazifalarini to'kis ado etishga qiynaladi.

Kaykovusning "Qobusnoma", Jaloliddin Davoniyning "Axloqi Jaloliy", Muhammad Sodiq Qashg'ariyning "Odob as-solihin" asarlaridan oilalarning shakllanishi jarayonida amal qilinishi lozim bo'lgan muayyan qoidalar xususida so'z yuritiladi.

Chunonchi, Kaykovus o'z asarida qiz bolalarni tarbiyalash ularni mastura doylalar, keyinchalik esa muallimlar qo'lga topshirib ularga oila xo'jaligini yuritish, bolalarni parvarishlash, muomala odobini o'rgatish lozimligi ta'kidlangan [2].

Jaloliddin Davoniy esa onaning farzand tarbiyasidagi o'rnini ko'rsatib o'tar ekan, mazkur jarayonda asosiy qiyinchiliklarni boshdan kechiruvchi shaxs deya ta'riflaydi, shuningdek, bolaga oddiy axloqiy qoidalar mazmunini tushuntirish, yurish-turish, ovqatlanish tartibi va qoidasiga rioya etishni o'rgatishi lozimligini ta'kidlaydi.

O'z oilangizni yaratish har bir inson uchun shaxsiy tanlovdir. Ammo bu tanlov yetarli shaxsiy yetuklikni, buning uchun masuliyatni o'z zimmasiga olish qobiliyatini talab qiladi. Shu sababli, inson oilaviy hayotga, xuddi juda murakkab faoliyat uchun psixologik jihatdan alohida tayyorlanishi kerak. Y.L.Kolo-minskiy shunday deb yozadi: "Haydovchilik guvohnomasini olish uchun odam maxsus tayyorgarlikdan o'tadi va u er va xotin rulda ham, kapitan ko'prigida ham bo'lgan eng murakkab oilaviy kemaga

o'tirganda, u o'z arsenalida faqat ota-onasining uyida yashash tajribasiga ega [3].

Oila va oilaviy munosabatlar, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash mavzusida olib borilgan ilmiy tadqiqotlarning mazmunini o'rganish, ularda ilgari surilgan g'oyalar mohiyatini tahlil etish oilada qiz bolalarni mustaqil oilaviy hayotga tayyorlashning yo'nalishlarini belgilab olish imkonini berdi. Qizlarni mustaqil hayotga tayyorlashda oila va jamoatchilik o'rtasidagi ijodiy hamkorlikni qaror toptirish va ushbu hamkorlik asosida faoliyatni tashkil etish so'z yuritilayotgan muammoning ijobiy yechimga ega bo'lishini kafolatlaydi.

Qizlarni oilaviy hayotga tayyorlashda oilaviy muammolarni o'rganish maqsadida olib borilgan tadqiqotlardan shu narsa ma'lum bo'ldiki, oilaviy muammolar o'zaro munosabatlardagi kelishmovchilik, o'zini tuta olmaslik, yoshlarda muomala madaniyatini shakllanmaganligi, turmush o'rtog'idan mamnun bo'lmasslik, zerikarli hayot, oilaviy burchlarning taqsimlanishi, janjalkashlik, o'ta manmanlik, xulq-atvordagi nomukamallik, moddiy qiyinchiliklar, jizzakilik kabi oila a'zolariga xos xatti-harakatlar va xarakter xususiyatlaridan kelib chiqar ekan [4].

**Tahlil va natijalar.** Hozirgi kunda yoshlarni ayniqsa qizlarni oilaviy hayotga tayyorlash borasida bir qator muammo va kamchiliklar bo'lib ularga quyidagilarni misol keltirishimiz mumkin:

**1. Ta'lim tizimida oilaviy hayotga tayyorlov yetarli emas:**

Maktab dasturlarida oilaviy hayot, turmush qurish, psixologik moslashuv, gender tenglik kabi masalalar chuqur o'rgatilmaydi.

“Hayotiy ko'nikmalar” yoki “ma'naviyat” kabi darslarda bu mavzular yuzaki yoritiladi.

**2. Oila va jamiyatdagi qarama-qarshi talablar:** ba'zi oilalarda qizlar hali voyaga yetmasdan turmushga tayyorlanadi (uy ishlariga, bo'ysunishga, sabrga o'rgatiladi), biroq bu zamonaviy jamiyatda o'zini ifoda etish, tanlov qilish kabi huquqlar bilan to'qnashadi.

An'anaviy rollar bilan zamonaviy talablarning to'qnashuvi – qizlarda ichki ziddiyat, ishonchsizlik va ruhiy bosimga olib keladi.

**3. Axborot texnologiyalari va ijtimoiy tarmoqlarning salbiy ta'siri:** qizlar internetda ko'rgan idealizatsiyalangan

#### **Adabiyotlar**

1. “Avesto” O'zbekcha tarjima (Asqar Mahkam tarjimon). – T.: 2001.
2. Kaykovus. Qobusnoma/ Kaykovus. Nashrga tayyorlovchilar: Subutoy Dolimov, Ulug'bek Dolimov. – Toshkent: «Yangi asr avlodi», 2019.
3. Коломинский Я.Л. Человек: психология. – М.: «Просвещение», 1980.
4. Дубровина И.В. Подготовка молодежи к семейной жизни, или «Забытое» самоопределение [Электронный ресурс]. // «Вестник практической психологии образования», 2015. – Том 12. № 3.
5. <https://moiti.uz/oz/press-center/news/741>

**REZYUME.** Ushbu maqolada hozirgi davrda qizlarni oilaviy hayotga tayyorlashning dolzarb masalalari yoritilgan. Ta'lim tizimidagi kamchiliklar, an'anaviy va zamonaviy qarashlarning to'qnashuvi, psixologik va emotsional tayyorgarlikning yetarli emasligi kabi muammolar tahlil qilinadi. Shuningdek, bu muammolarning yechimlari sifatida oila, maktab va mahalla hamkorligining ahamiyati asoslab berilgan. Maqolada nazariy manbalar tahliliga tayanilgan holda amaliy tavsiyalar keltiriladi.

**РЕЗЮМЕ.** В статье рассматриваются актуальные вопросы подготовки девочек к семейной жизни. Анализируются такие проблемы, как недостатки системы образования, столкновение традиционных и современных взглядов, недостаточная психологическая и эмоциональная подготовка. В нем также обосновывается важность сотрудничества семьи, школы и общества в решении этих проблем. В статье даны практические рекомендации, основанные на анализе теоретических источников.

**SUMMARY.** This article addresses the current issues of preparing girls for family life. It analyzes problems such as shortcomings in the education system, the clash of traditional and modern views, and insufficient psychological and emotional preparation. It also substantiates the importance of family, school, and neighborhood cooperation as solutions to these problems. The article provides practical recommendations based on an analysis of theoretical sources.

munosabatlar, to'ylar, turmush tarziga asoslangan noto'g'ri tasavvurlar hosil qiladi. Real hayotdagi muammolarga tayyor bo'lmaydi.

**4. Psixologik va emotsional tayyorgarlikning pastligi:** ko'pchilik qizlar oilaviy hayotga psixologik jihatdan tayyorlanmagan – nizolarni hal qilish, sabr qilish, fikr almashish, qaror qabul qilishda qiynaladi;

Ruhiy mustaqillik va emotsional barqarorlik ustida yetarli ish olib borilmaydi.

**5. Jinsiy tarbiya va reproduktiv salomatlik bo'yicha bilimlar yetishmasligi:** ko'p hollarda bu mavzular taqiqlangan yoki “uyat” deb hisoblanadi. Bu esa nikohdan keyingi salbiy holatlarga (sog'liq, tushunmovchilik, hayotdan norozilik) olib kelishi mumkin.

**6. Iqtisodiy mustaqillik va kasb-hunar o'rganishning yetarli emasligi:**

Ayrim holatlarda qizlar kasbga ega bo'lmay turib, faqat turmushga chiqish orqali hayotini barpo qilishga majbur bo'ladi. Bu esa keyinchalik oilaviy qaramlik, muammoli munosabatlarga tobelikni kuchaytiradi.

**Xulosa.** Qizlarni oilaviy hayotga tayyorlash – bu faqatgina shaxsiy yoki oilaviy masala emas, balki jamiyat taraqqiyoti, sog'lom avlod va mustahkam oilalar barpo etilishining muhim shartidir. Hozirgi kunda mavjud muammolar – ta'lim tizimidagi yetishmovchiliklar, noto'g'ri ijtimoiy stereotiplar, psixologik tayyorgarlikning sustligi – barchasi tizimli va hamkorlikda hal etilishi zarur bo'lgan masalalardir.

Bu borada oila, maktab va mahalla o'zaro hamkorlikda harakat qilishi lozim. Oila – birinchi tarbiya maskani sifatida qizlarda mas'uliyat, mehr, sabr va qadriyatga sodiqlikni singdiradi. Maktab – nazariy bilim va hayotiy ko'nikmalarni beruvchi muhim maydon bo'lib, bu yo'nalishda psixologik tayyorgarlik, muloqot madaniyati, ijtimoiy rol va funksiyalarni tushuntirish bilan shug'ullanishi kerak. Mahalla esa yoshlarni ijtimoiy hayotga jalb qilish, milliy an'analarni asrash va zamonaviylikni uyg'unlashtirishda vositachilik qiluvchi muhim ijtimoiy institutdir.

Ushbu uchlikning uzviy hamkorligi orqali qizlar hayotga, xususan, oilaviy hayotga ongli, mas'uliyatli va sog'lom ruhda kirib borish imkoniyatiga ega bo'ladi.